

ГОТОВНОСТ НА БЪЛГАРСКИТЕ УЧИЛИЩА ДА ПРИЛАГАТ ЕЛЕКТРОННО ОБУЧЕНИЕ В ОБРАЗОВАТЕЛНО-ВЪЗПИТАТЕЛНИЯ ПРОЦЕС (едно анкетно проучване на територията на РИО – Сливен)

Бисерка Василева
РИО – Сливен

Резюме. В статията се разглежда проблемът за електронното обучение (и учене) като актуален за българското училище. Поставени са акценти върху терминологичната употреба и актуалността на проблема. Представена е емпирична картина на състоянието на готовност на българското училище за преминаване в режим и на електронно обучение. Емпиричните данни са събрани чрез метода на анкетното проучване върху представителна извадка от училища на територията на РИО – Сливен. Разискват се обработените в резултати данни и се предлага кратък анализ. Анализът е насочен в достатъчна степен към открояване на близко перспективни тенденции, проблеми и възможното им преодоляване.

Keywords: e-learning, didactic communication

*„Ако днес преподаваме така, както сме преподавали вчера,
ние ограбваме нашите деца за утре“
Джон Дюи*

Относно терминологичната употреба

На педагогическите специалисти и работещите в образователната сфера е известно едно от сравнително най-работещите описателни определения на понятието „електронно обучение/учене“ (e-learning): „Учене, подпомогнато от използването на информационни и комуникационни технологии (ИКТ)“.

Необходимо е да се направи уточнението, че английският термин *електронно учене (e-learning)* у нас най-често се превежда и интерпретира като „електронно обучение“. Ето защо в текста ще се среща съчетанието „електронно учене/обучение“, за да се отрази тенденцията за отдаване на дължимата основна функция както на процеса *учене*, така и на по-цялостното съдържа-

телно отразяване на феномена *обучение*. Електронното учене в този широк смисъл може да покрива спектъра от най-разнообразни практики. Може да се започне с използването на отделни технологии в подкрепа на ученето и преподаването, да се премине към смесен тип учене и се стигне до учене изцяло онлайн.

Поради разнообразната практика на електронно обучение се налага и друго, производно на него понятие – „**смесено**“ **обучение/учене (blended learning)**. В по-общ смисъл смесеното учене се характеризира с надграждане, вплитане, интегриране на разнообразни информационни и комуникационни технологии в традиционен образователен контекст. В съдържателно и организационно отношение това интегриране може да бъде много разнообразно при различно съотношение на традиционните и електронните образователни технологии. Технологиите могат да се използват за подпомагане както на преподаването, така и на ученето, основани на дидактическото общуване. Дидактическото общуване е характерният механизъм за достатъчно гарантиране на качествено електронно базирано обучение.

Според основателя на световния софтуерен гигант „Майкрософт“ Бил Гейтс „смесеното обучение, което съчетава най-добрите черти на класната стая и онлайн обучението, все още е в процес на разработка, но този процес е важен и много вълнуващ“⁽¹⁾.

Относно актуалността на проблема

В съвременния етап от развитието на педагогическата наука и практика проблемът с използването на компютърните технологии в образователно-възпитателния процес е особено актуален. Използването на информационните и комуникационните технологии (ИКТ) в обучението както самостоятелно, така и като част от обучението по различните дисциплини, цели оползотворяване на познавателния потенциал на учениците, базирайки го върху атрактивни и разнообразни ресурси. Интегрирането на ИКТ в образователната среда повишава качеството, ефикасността и ефективността на образователно-възпитателното взаимодействие между учител и ученици. Създава се значително по-интензивна, педагогически подкрепяща среда за приобщаване на съвременния ученик с различни ценности, нагласи и тенденции към познанието и непрекъснатото учене през целия живот. Достъпът на учениците до съвременните информационни технологии е възможност знанията, които детето и ученикът трябва да покрият като образователни стандарти, да бъдат разработени върху електронни платформи или в други електронни формати, така че виртуално да *преживеят* знанието²⁾. Още повече че за ученика днес виртуалната реалност е значимата, желаната, удобната. Концепцията за учене чрез преживяване, чрез опит, чрез правене е приложима и във виртуално организиран дизайн на обучението.

Познанията, получени в процеса на обучение и ползване на нови технологии, рефлектират върху всички умения, свързани с житейската реализация на личността и възможността ѝ за социална интеграция. Голяма част от дейностите на МОН – държавни зрелостни изпити, външно оценяване, поддържане на регистри за завършена образователна степен, извънкласни дейности, целодневно обучение и др., е свързана с използването на националната ИКТ инфраструктура.

Емпирична картина на готовността на българското училище за преминаване в режим и на електронно обучение (върху примера на представително анкетно проучване на територията на РИО – Сливен)

За установяване на готовността на българското училище за прилагане на електронно обучение е използван методът на анкетното проучване. В таблица № 1 е представена диференцираната по общини и вид училище представителна извадка. В нея са включени и училища, в които се обучават 100% ученици от еднородна социокултурна и езикова среда (българска), по-малко от 100% ученици билингви, както и ученици със специални образователни потребности (СОП).

Таблица № 1. Представителна извадка на училищата в област Сливен, в които е извършено анкетното проучване

Брой училища по общини	Начално училище	Основно училище	СОУ	Профилирана гимназия	Професионална гимназия
Община Сливен 41 училища	1	25	6	3	6
Община Нова Загора 14 училища	2	8	2	-	2
Община Котел 10 училища	-	9	1	-	-
Община Твърдица 7 училища	2	3	2	-	-
Област Сливен 72 училища	5	45	11	3	8

В таблица № 2 е представена извадката на броя анкетирани, разпределени по социални и професионални роли и заемани длъжности в различните училища, а за учениците – по класове.

Таблица № 2. Представителна извадка на броя анкетирани, разпределени по длъжностни позиции и училища, включително броя на учениците, разпределени по класове

Заемана длъжност	Вид училище	Брой анкетирани
Директор	Начално училище	5
Директор	Основно училище	45
Директор	СОУ	11
Директор	Профилирана гимназия	3
Директор	Професионална гимназия	8
ОБЩО ДИРЕКТОРИ		72
Учител	Начално училище	45
Учител	Основно училище	664
Учител	СОУ	369
Учител	Профилирана гимназия	81
Учител	Професионална гимназия	210
ОБЩО УЧИТЕЛИ		1369
Ученик	1. клас	67
Ученик	2. клас	140
Ученик	3. клас	181
Ученик	4. клас	176
Ученик	5. клас	177
Ученик	6. клас	176
Ученик	7. клас	180
Ученик	8. клас	157
Ученик	9. клас	93
Ученик	10. клас	108
Ученик	11. клас	101
Ученик	12. клас	99
ОБЩО УЧЕНИЦИ		1655

Общ брой анкетирани – 3096. Така броят анкетирани дава достатъчната и необходима гаранция, освен съдържанието на анкетната карта, за представителна достоверност и валидност на резултатите.

Анкетното проучване бе анонимно. То се проведе в периода декември 2012 – февруари 2013 г.

В съдържателно отношение анкетните карти се изготвиха като сравнително еквивалентни, за да може да се направи и съпоставителен коментар: готовността на субектите – участниците в проучването, през техния поглед. Съответно на изследователската стратегия се приложиха три вида анкетни карти – № 1 за ученици, № 2 за учители и № 3 за директори.

С резултатите, получени след обработка на събраните емпирични данни чрез трите анкетни карти, и съответния коментар на резултатите може да се представи реалната емпирична картина за готовността и мотивацията в 72-те анкетирани училища за използване на електронно обучение през погледа на участниците в образователно-възпитателния процес: ученици, учители и директори.

Готов ли е българският ученик да се обучава в електронен режим? Каква е реалната картина на този вид обучение през погледа на ученика?

В таблица № 3 е представен броят на анкетирани ученици, но този път разпределени освен по класове, още и по общини. За управленския анализ е от съществено значение именно разпределението на мненията на учениците по общини, доколкото всяка община има своя специфика. Тя е важна от демографска и социокултурна, локална гледна точка. В РИО – Сливен, следваме управленската политика и практика да се отчита спецификата в полза именно на различията. Прочитът на данните показва, че според учениците те са готови да бъдат обучавани по електронен път.

Неслучайно в анкетната карта за учениците въпросите са конструирани така, че индиректно от техните отговори стават ясни и нагласата, и реалната практика на учителите да прилагат, ако не сравнително цялостен електронен курс, то елементи от електронното обучение. Аналогично е и за другите две анкетни карти. По този начин действително цялостната установена емпирична картина се фокусира от трите гледни точки. Следва да се уточни, че готовността е измерена не само като диспозиция, а и като реална практика³⁾.

Таблица № 3. Разпределение на броя анкетирани ученици по общини

	1. клас	2. клас	3. клас	4. клас	5. клас	6. клас	7. клас	8. клас	9. клас	10. клас	11. клас	12. клас	Общо
Община Сливен	44	76	107	97	100	105	109	90	67	86	71	67	1019
Община Нова Загора	6	32	28	34	39	32	35	26	18	4	18	22	294
Община Котел	15	21	24	32	24	28	25	26	4	16	5	4	224
Община Твърдица	2	11	22	13	14	11	11	15	4	2	7	6	118
Област Сливен	67	140	181	176	177	176	180	157	93	108	101	99	1655

В таблица № 4 е даден броят на учениците, както и процентното отношение на учениците спрямо всички анкетирани, отговорили утвърдително на въпроса „Използват ли вашите учители в учебния час проектор, компютър, интерактивна дъска?“.

Таблица № 4. Погледът на учениците: „Използват ли вашите учители в учебния час проектор, компютър, интерактивна дъска?“

	1. клас	2. клас	3. клас	4. клас	5. клас	6. клас	7. клас	8. клас	9. клас	10. клас	11. клас	12. клас	Общо
Брой ученици, отговорили „ДА“	34	75	101	93	157	116	156	136	82	100	90	90	1230
Процентно отношение	51%	54%	56%	53%	89%	66%	87%	87%	88%	93%	89%	91%	74%

Резултатите показват, че според учениците учителите и сега използват елементи от електронното обучение.

В таблица № 5 е даден броят на учениците, както и процентното отношение на учениците спрямо всички анкетирани, отговорили утвърдително на въпроса „Използвате ли в подготовката си електронни уроци?“.

Таблица № 5. Приложимост на електронни уроци при подготовката на учениците през техния поглед: „Използвате ли в подготовката си електронни уроци?“

	1. клас	2. клас	3. клас	4. клас	5. клас	6. клас	7. клас	8. клас	9. клас	10. клас	11. клас	12. клас	Общо
Брой ученици, отговорили „ДА“	12	21	32	38	58	65	60	58	45	48	45	48	530
Процентно отношение	18%	15%	18%	22%	33%	37%	33%	37%	48%	44%	45%	48%	32%

В таблица № 6 е даден броят на учениците, както и процентното отношение на учениците спрямо всички анкетирани, отговорили утвърдително на въпроса „Използвате ли тестове в електронен вариант?“.

Таблица № 6. Приложимост на тестове в електронен вариант през погледа на учениците: „Използвате ли тестове в електронен вариант?“

	1. клас	2. клас	3. клас	4. клас,,	5. клас	6. клас	7. клас	8. клас	9. клас	10. клас	11. клас	12. клас	Общо
Брой „ДА“	11	21	34	50	76	75	91	72	35	61	55	52	634
Процент	16%	15%	19%	28%	43%	43%	51%	46%	38%	56%	54%	53%	38%

В таблица № 7 е даден броят на учениците, както и процентното отношение на учениците спрямо всички анкетирани, отговорили утвърдително на въпроса „Използвате ли интернет източници при подготовката си вкъщи?“.

Таблица № 7. Използване на интернет източници от учениците при подготовката им вкъщи през техния поглед: „Използвате ли интернет източници при подготовката си вкъщи?“

	1. клас	2. клас	3. клас	4. клас	5. клас	6. клас	7. клас	8. клас	9. клас	10. клас	11. клас	12. клас	Общо
Брой „ДА“	17	32	76	71	75	98	112	102	66	83	77	77	886
Процент	25%	23%	42%	40%	42%	56%	62%	65%	71%	77%	76%	78%	54%

В следващата таблица № 8 е представена емпиричната картина, говореща недвусмислено за използваните от учениците сайтове през техния поглед. Установените данни сочат не само броя на сайтовете, но и – което е далеч по-важно – кои и какви сайтове по съдържание подбират учениците. Косвено може да се съди за практиката на техните учители да ги съветват за видовете образователни сайтове. Това, от своя страна, е поредно доказателство, че учителите и като цяло училището имат достатъчна готовност за електронен режим на обучение наред с традиционния, като един добър ресурс за подобряване на качеството на обучението и образованието. Като перспектива за определена степен на управленски коректив се налага изводът, че е необходимо добре да се разграничава качественият образователен сайт от популярните, приложими единствено за междинна консумация, за първична ориентация. Такъв е случаят например с Wikipedia. Добър знак в същото време е, че учениците са посочили Bg.wikipedia.org. Прави впечатление и честотното разпределение на използваните сайтове, което говори както за степента на тяхната популярност в образователната сфера, така и косвено за тяхното качество. Може да се предположи, че от една страна, по-малко използваните сайтове са недостатъчно огласени, от друга – че според потребителите си – ученици, не са достатъчно полезни, а от трета – може би тяхната по-малка употреба се дължи на възрастово-сензитивната платформа и съдържание, което поместват. Всички тези, а навярно и други предположения, са предмет на друго, специално проучване. Не без значение е и споделяното от учениците от 1. до 4. клас, че разчитат на помощта на своите родители при избора на сайт, който да използват, когато се подготвят вкъщи за учебните занятия. Очевидно е обаче, че подобна тенденция, съдържаща, от една страна, богат ресурс, включително и за приобщаване на родителите към ценността на училищното образование на техните деца, от друга страна, визира предимно подготвени и технически снабдени родители. Далеч не всички са такива. Управленският извод, който се налага в случая, е, че е необходима по-специална стратегия в тази посока.

Таблица № 8. Използваните сайтове от учениците

Сайт	1. клас	2. клас	3. клас	4. клас	5. клас	6. клас	7. клас	8. клас	9. клас	10. клас	11. клас	12. клас
Az-deteto.bg	25%	26%										
Dechica.com	25%	26%	42%									
Pomagalo.com		26%	42%	40%	42%	56%	62%	65%	71%	77%	76%	78%
Bg.wikipedia.org		26%	42%	40%	42%	56%	62%	65%	71%	77%	76%	78%
Lyuboznaiko.com		26%		40%								
Math-bg.com		26%		40%	42%	56%				77%	76%	78%
www.sbnu.org		26%			13%							
www.google.bg	25%	26%	42%	40%	42%	56%	62%	65%	71%	77%	76%	78%
www.znam.bg			42%		42%	56%	62%	65%	71%	77%	76%	78%
bgLog.net			42%		42%	56%						
Ucha.se			42%	40%	42%	56%	62%	65%	71%	77%	76%	78%
Buhal.net	25%	26%	42%									
Krokotak.com	25%	26%	42%									
Chitanka.info				40%		56%			71%	77%	76%	78%
start.e-edu.bg					42%	56%	62%			77%	76%	78%
www.iskam6.com					13%	56%	62%	65%	71%	77%	76%	78%
www.svitaci.com					13%	56%	62%			77%	76%	78%
http://itbooks.hit.bg						56%						
www.bgtest.eu						56%				77%	76%	78%
bgwhois.com/site/izpitaimе.com.html							62%	65%	71%	77%	76%	78%
http://www.nationalgeographic.bg							62%	65%	71%	77%	76%	78%
http://www.myschoolbel.info							62%	65%	71%	77%	76%	78%
http://www.referati.org									71%	77%	76%	78%
http://www.zamaturite.bg											76%	78%
https://izpitai.me				40%			62%	65%	71%	77%	76%	78%
http://www.zapiski.info							62%	65%	71%	77%	76%	78%
http://www.kakvo.org				40%	13%	56%	62%	65%	71%	77%	76%	78%
http://www.solema.hit.bg/					13%	56%	62%			77%	76%	78%

В таблица № 9 е даден броят на учениците, отговорили с „да“ на въпроса „Имате ли информация за електронното обучение?“, както и процентното отношение на тези ученици спрямо всички анкетирани ученици.

Таблица № 9

	1. клас	2. клас	3. клас	4. клас	5. клас	6. клас	7. клас	8. клас	9. клас	10. клас	11. клас	12. клас	Общо
Брой ученици	17	26	18	23	26	22	26	16	10	13	7	9	213
Процент	25%	19%	10%	13%	15%	13%	14%	10%	11%	12%	7%	9%	13%

Готов ли е българският учител да прилага електронното обучение в образователно-възпитателния процес, кога и как? Каква е реалната картина на този вид обучение през погледа на учителя? В таблица № 10 е представен броят на анкетираните учители според разпределението им по общини в област Сливен.

Таблица № 10. Брой на анкетираните учители според разпределението им по общини в област Сливен

	Начално училище	Основно училище	СОУ	Профилирана гимназия	Професионална гимназия	Всичко
Община Сливен	16	452	184	81	173	906
Община Нова Загора	23	103	81	-	37	244
Община Котел	3	84	50	-	-	137
Община Твърдица	3	25	54	-	-	82
Област Сливен	45	664	369	81	210	1369

На въпроса „Използвате ли в учебния час проектор, компютър, интерактивна дъска?“, отговор „да“ са дали 916 учители, т.е. 67% от анкетираните учители. Установените данни сочат сравнително незадоволително състояние на готовност от гледна точка на реалните практики – само 3% от анкетираните учители използват интерактивна дъска, а проектор и компютър – 45%.

На въпроса „Учебният час по-интересен ли е, ако се използва компютър, проектор, интерактивна дъска по време на урока? Ако отговорът е „да“, напишете с какво е по-интересен“. Според анкетираните учители чрез използването на електронния урок в образователно-възпитателния процес се постигат следните положителни качествени промени:

- създават се условия ученикът да преживее и разбере представената ситуация, проблем, знание;
- преподавателят проследява работата на всеки ученик и всеки ученик работи в темпо, което е най-добро за него;
- дава се възможност работата на всеки ученик да бъде оценявана и пропуските да бъдат своевременно попълвани;
- осигурява се възможност за гъвкавост по отношение на време и място за получаване на знанията, уменията и компетентностите;

– подходящо избраният образователен софтуерен продукт, съобразен с учебното съдържание, с държавните образователни изисквания и с възрастовите особености на учениците, както и с очакваните резултати от обучението, е предпоставка обучаваният да бъде окуражаван да бъде иновативен, да създава ново знание;

– използването на електронния урок е възможност за активизиране и мотивиране на ученето, за проявена икономичност по отношение на време, материали и средства в процеса на обучението.

Анкетното проучване показва, че 450 учители използват електронни уроци, т.е. това са само 33% от изследваните учители. За учебниците, които учениците получават безплатно от 1. клас до 7. клас, към настоящия момент има разработени електронни учебници или електронни уроци на:

– **издателство „Просвета“:**

– за 1. клас – по всички предмети;

– за 2. клас – по математика, български език и литература, чужди езици и домашен бит и техника;

– за 3. клас – по „Човекът и обществото“ и „Човекът и природата“;

– за 4. клас – по всички предмети;

– за 5. клас – по всички предмети;

– за 6. клас – по всички предмети;

– **издателска къща „Анубис“ и издателство „Булвест 2000“:**

– за 1. клас – електронни разработки към уроци по домашен бит и техника, роден край и изобразително изкуство;

– за 5. клас – по всички предмети;

– за 6. клас – по всички предмети;

– за 7. клас – по всички предмети.

От май 2012 г. електронните учебници за 5. клас, 6. клас и 7. клас на издателска къща „Анубис“ и издателство „Булвест 2000“ са на разположение на учители, ученици, родители и директори в образователния портал school.bg.

По чужди езици има разработени електронни учебници или електронни уроци от следните издателства:

1. „Булвест 2000“ ООД

Учебник по английски език „Freeway“ 1.– 4. клас

Учебник по руски език „Росинка“ 1.–4. клас

2. „Pearson Education – Longman“

3. „Просвета“ електронни учебници няма само за 3. клас и 7. клас

4. „Едюкейшънъл център“

Учебник по немски език „Tamburin 1“

5. „Express publishing“

Електронен учебник за 6., 7. и 8. клас

6. PONS

7. „Macmillan Education“

CD-ROMs & DVD-ROMs

Наличието на толкова много възможности за прилагане на електронни уроци в образователно-възпитателния процес от 1. клас до 7. клас, от една страна, и малкият брой учители, от друга страна, възползващи се от този шанс да превърнат индивидуалната и груповата работа с учениците в час в забавно, интересно и успешно занимание, да прилагат разнообразни интерактивни процедури в обучението, да разполагат с повече реално време за ефективна практическа работа с децата, е доста притеснително явление.

На въпроса: „Какво знаете за електронното обучение?“ 619 учители имат познания за електронното обучение, като 22% от тях са чували за електронното обучение, 25 % са присъствали на открити уроци, при които се е използвал електронен вариант на преподаване, и само 328 учители прилагат в часовете си електронно обучение. Този брой учители е едва 24 % от всички анкетирани. Според една голяма част от тези учители „учениците учат най-бързо и най-добре, когато учат емоционално“. Началните учители посочват уникалните възможности в работата с проекта „Jumpido“. Използването на „Jumpido“ в образователно-възпитателния процес позволява учениците да възприемат знанията не само емоционално, но и с двигателна активност, която е дефицит в днешно време. Този образователен софтуер е разработен за часовете по математика в началния етап на основната образователна степен. Учениците се забавляват и учат. Подобно е становището на учителите и за проекта „Envision“ – един компютър, много мишки. Според учителите, използващи тези два образователни софтуера, броят на отпадналите от училище ученици рязко е спаднал.

Макар познати и признати, възможностите на електронните помагала и избощо на електронното обучение, все още не са достатъчно оползотворени. Като цяло, резултатите от направеното проучване сред учителите са доста тревожни. Налице е необходимост от квалификационни курсове в подготовка на учителите за този вид обучение.

На въпроса „Какъв образователен софтуер използвате в пряката си работа и как е осигурен – със средства от бюджета на училището, с лични средства, от дарения, МОН, други?“, само 327 учители са отговорили, че използват в пряката си работа образователен софтуер. Според тези учители най-подходящи са: „Jumpido“ – образователен софтуер, разработен за часовете по математика в началния етап на основната образователна степен, и „Envision“ – един компютър, много мишки. Други образователни софтуери и платформи, които се използват от учителите в област Сливен, са: Moodle, Course Lab – създаване и приложение на електронен курс за обучение, Hot Potatoes 6, Comenius Logo, Tool kids, GEONExT, GeoGebra, Interwrite workspace, STU – за обучение по немски език, Qedos Quiz Marker 1.3.1, DIA – графична безплатна програма, CADdy ++ electrical; Capture – по техническо чертане; „Виртуално предприятие“ на „Джуниър Ачийвмънт“ – България; Дизайн+; expresspublishing upstream – за обучение по английски език;

Bloodshed Dev C ++; elnstrucion – система за изпитване; Interactive Whiteboard Software – за обучение по английски език. Една част от образователните софтуери са закупени със средства на училището, но има и такива, които са закупени със средства на училищни настоятелства или достъпът до тях е безплатен.

От направеното анкетно проучване се получава информация, че 561 учители от област Сливен ползват ресурси от Националната образователна мрежа: teachers.bg, sirmamedia.com, start.e-edu.bg, pomagalo.com, pomagalo.bg, domashno.net, ucha.se, bgLog.net, slovo.bg, linternet.bg, e-litera.com, resursi.e-edu.bg, Slideshare.net, bg.wikipedia.org, www.znam.bg, <http://itpomagala.hit.bg>., <http://itbooks.hit.bg>, biologiq.pomagalo.com, himiq.pomagalo.com, www.engagelive.net, smarterkid 1.2, Masterypro.com, Mastery Pro.1.4.6, Lessonplanspage.com. Това са 41% от всички анкетирани учители – и много, и малко, в зависимост от поставените цели и обективните потребности и възможности. Установеният резултат е подходящ за последващ управленски размисъл в посока на очертаване на тенденции и на прилагане на по-нататъшни стратегии, за да се придаде устойчивост на положителната стойност на резултата, а същевременно да се коригира незадоволяващата стойност.

Броят на учителите, използващи тестове в електронен вариант, е само 291, т.е. 21% от всички анкетирани учители. Вероятно една от причините е, че няма достатъчно практически подходящи такива тестове, а друга вероятна причина може да се открие във все още недостатъчната популярност и съответно недостатъчната компетентност на учителите самостоятелно да разработват електронни тестови платформи и формати.

Каква е готовността на българското училище да използва електронното обучение в образователно-възпитателния процес – реалната картина на този вид обучение през погледа на директора?

В таблица № 11 е представен броят на училищата, в които учителите използват проектор, компютър, интерактивна дъска в часовете си, съответно в начален етап, в прогимназиален етап и в гимназиален етап, както и процентното съотношение спрямо съответните училища.

Таблица № 11

	Мултимедия	Компютър	Интерактивна дъска
Начален етап	40 училища	45 училища	5 училища
	66%	74%	8%
Прогимназиален етап	42 училища	49 училища	7 училища
	72%	84%	12%
Гимназиален етап	20 училища	20 училища	9 училища
	91%	91%	41 %

На въпроса: „Учителите от повереното Ви училище използват ли в учебния час проектор, компютър, интерактивна дъска?“, отговор „да“ са дали 66 директори, като не във всяко от тези училища има и проектор, и компютър, и интерактивна дъска. В 100% от тези училища има компютри, в 95% – проектор и компютри, и само в 10 училища, т.е. в 15% от тези училища има достатъчно пълна екипировка: проектор, компютър, интерактивна дъска. Тези десет училища са: едно основно училище, четири СОУ, две професионални гимназии и три профилирани гимназии. Отговор „не“ са дали 6 директори. Това са директори на училища, в които учениците се обучават в слети паралелки. Като основна причина за невъзможността да се закупят проектор, компютър и интерактивна дъска за училището тези директори посочват липсата на средства.

На въпроса „Учебният час по-интересен ли е, ако се използва компютър и проектор? Ако отговорът е „да“, напишете с какво е по-интересен“, всички 72 директори са дали утвърдителен отговор „да“. Според тях такива уроци са по-динамични, онагледени и интерактивни, всеобхватни, дават по-добра възможност за осъществяване на междупредметни връзки, голяма част от процесите в технологиите се онагледяват, демонстрацията и симулацията на процеси и явления чрез ИКТ оптимизира образователния процес; мотивацията на учениците за учене нараства; провокира се по-голяма активност от страна на учениците в учебния процес; привлича се вниманието на учениците с динамична информация, снимков материал, схеми; разнообразяват се методите на работа; информацията се възприема чрез повече сетива, което е предпоставка ученикът да бъде в активна позиция за учене; часовете стават по-атрактивни и по този начин се привлича и задържа вниманието на учениците, мотивират се творчеството и креативността на ученика, включително чрез влизането им в роля на „съавтори“ на такива уроци; впечатленията от такъв урок са по-трайни; такъв вид уроци превръщат класната стая в привлекателно за ученика място.

Общо становище на директорите е, че към тези часове е необходимо да се подхожда прецизирано и балансирано. Така например голяма част от тях считат, че за учениците билингви контактът очи в очи е много по-полезен и важен в образователно-възпитателния процес с тях.

Според директорите на 17 училища (3 начални училища и 14 основни училища) учителите не използват електронни уроци. Директорите на останалите начални и основни училища, СОУ и профилирани гимназии са осигурили необходимите дискове с електронни уроци на всички издателства. Според тях не всички начални и прогимназиални учители използват тези готови електронни уроци. Директорите считат, че учителите, макар и да проявяват интерес към този вид уроци, се страхуват да работят по този начин. Директорите на профилирани и професионални гимназии споделят, че учителите имат опит в използването на електронния урок.

На територията на област Сливен 41 училища са кандидатствали по НП „ИКТ в училище“. От тях 14 училища са одобрени и са получили финансиране. Би следвало да се усили ефектът от възползване от помощта по НП.

На въпроса „Каква част от бюджета на училището отделяте за подобряване на материалната база, необходима за електронното обучение?“ трима директори са отговорили, че са обезпечили на 100% училищата си с подходяща материална база за провеждане на електронно обучение. 25 директори заявяват, че не отделят никакви средства поради оскъдния бюджет на училището. Останалите 44 директори заделят от 0,15% до 2% от бюджета на училището за подобряване на материалната база, необходима за електронното обучение. Така установената картина буди редица тревожни размисли, но по-важното е да се върви към прилагане на по-ефективни стратегии за мотивиране на директорите да инвестират в подобряването на материалната база.

На въпроса „Каква част от бюджета на училището отделяте за повишаване на квалификацията на учителите за прилагане на електронно обучение?“ 22 директори са отговорили, че не се отделят никакви средства за повишаване на квалификацията на учителите за прилагане на електронното обучение в училище, 37 директори използват част от средствата, предвидени за повишаване на квалификацията на учителите за този вид обучение, и 13 директори отделят от 1% до 10% от бюджета на училището или търсят спонсори, за да осигурят квалификацията на учителите за прилагане на електронно обучение. Разнообразната емпирична картина разкрива, че има възможности, само че е необходимо директорите да бъдат по-мотивирани в коментирания посока.

В заключение могат да се направят следните изводи:

1. Учениците са готови да възприемат новия начин на преподаване, защото той е по-атрактивен и ги мотивира да бъдат активни участници в учебния процес.

2. Ученици и учители от област Сливен ползват ресурсите на образователните сайтове и националната образователна мрежа.

3. Учители от област Сливен използват в пряката си работа подходящо избран образователен софтуерен продукт, съобразен с учебното съдържание, с държавните образователни изисквания и с възрастовите особености на учениците, както и с очакваните резултати от обучението.

4. Учителите считат, че чрез използването на електронния урок в образователно-възпитателния процес се постигат следните положителни качествени промени: създават се условия ученикът да преживее и разбере представената ситуация, проблем и знание, като работи във време и с темпо, което е най-добро за него; работата на всеки ученик може да бъде оценявана и пропуските да бъдат своевременно попълвани.

5. Учителите считат, че използването на електронния урок е възможност за активиране и мотивиране за учене, за проявена икономичност по отношение на време, материали и средства в процеса на обучението.

6. Учителите имат своите притеснения от въвеждането на електронното обучение, свързани със стереотипа, че така ще изпуснат контрола в класната стая.

Това е един колкото тревожен, толкова и окуражителен резултат, що се касае до ясна очертана перспектива: да се работи за преодоляване на стереотипа. А това би било практически ефективно, когато учителите започнат да прилагат електронно обучение. Веднъж опознали на практика неговия потенциал за мотивиране и активизиране на учениците, те ще установят, че проблемът с дисциплината и контрола над учебния процес в класната стая „автоматически“ отпада.

7. При електронното обучение се измества отговорността на учителя – от основен източник на информация в традиционното обучение към направляващ, съветващ, организиращ при електронното обучение. Това са нови роли на учителя, които в преобладаващата част не са достатъчно практически познати и оттам водещи до състояния на фрустрация на учителя. Това е още едно поле за бъдеща работа.

8. Въвеждането на електронно обучение изисква компютърна и интернет грамотност на обучаваните и съответна квалификация на учителите, което за някои училища към настоящия момент е сериозен проблем.

9. Издателските къщи са разработили и пуснали на пазара електронни уроци или електронни учебници, които учителите имат възможност да използват в пряката си работа в клас.

10. Макар не от всички учители да се използват разработените и пуснати на пазара електронни уроци и въпреки малкия брой училища от област Сливен, които използват електронния урок в образователно-възпитателния процес, навлизането на електронното обучение в образователния процес е факт и е предпоставка за разширяване на диапазона на възрастови граници за получаване на знания, умения и компетентности. Днес все по-активно говорим за учене през целия живот (**life-long learning**), за необходимостта от създаване на условия и реализиране на процес на учене през целия живот за пълноценно развитие на всеки гражданин на Република България като личност, професионалист и гражданин, което, от своя страна, ще подпомогне постигането на конкурентно-способна икономика, базирана на знанието.

Вместо заключение

Да си припомним думите на Бил Гейтс: „Аз бях щастлив да имам добри учители, които ме научиха да харесвам самото учение и ме насърчиха да опитвам нови неща като експеримента с компютрите. Изследванията са доказали, че ефективността на учителя е най-важният фактор за това, дали един ученик ще успее в училище. Горд съм, че „Майкрософт“ подкрепя иновативните учители по целия свят. Започнахме това преди десет години, убедени, че образованието е основно човешко право и най-важната инвестиция в бъдещето. Преподаването и обучението стават по-качествени и интересни с помощта на използването на технологиите за нуждите на образованието. Тези училища, които по една или друга причина нямат досег до новите технологии, трябва да стават все по-малко и да се търсят начините и възможностите те да им бъдат набавени“.

БЕЛЕЖКИ:

1. За контакт с автора – email: biserka_vm@abv.bg
2. Повече за дидактическото общуване вж. например: Стефанова, М. Дидактическото общуване, С., 1999 и др.
3. Това уточнение е необходимо, за да не се остане с превратно впечатление за дискриминация. Тъкмо обратно: зачитането на различията в локалната образователна среда, включително и на наличния технически ресурс, както и на наличния ресурс на умения за работа с ИКТ, на фона на общите образователни стандарти дава една добра гаранция за тенденция към качество.

ЛИТЕРАТУРА

- Димов, П. *Електронно обучение чрез интернет*, С., 2004.
- Зарайский, Д. *Управление чужим поведением*. Дубна, 1997.
- Старибратов, И. Използването на интерактивни дъски в обучението по математика. В: *Образование и технологии*, бр. 2, 2011, Бургас.
- Старибратов, И. Електронното учебно съдържание – основна част на електронното обучение. В: *Интердисциплинарен форум „България и Русия – посоки на взаимност“*, Русе 14 – 17.12.2008.
- Стефанова, М. *Педагогическата иновация*, С., 2005.
- Стефанова, М. *Дидактическото общуване*, С., 1999.
- <http://www.teacher.bg/Article/Details/37407>
- http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/strategies/programa_obrazovanie.pdf
- http://ec.europa.eu/education/pub/pdf/general/eqf/broch_bg.pdf

READINESS OF BULGARIAN SCHOOLS TO APPLY ELECTRONIC EDUCATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Abstract. This article traces the topic of e-education (and learning) as a current topic about Bulgarian school. The emphasize is on the terminology usage and the currency of that topic. The paper shows an empirical depiction of the state of readiness of Bulgarian schools for transition into e-education mode. The empirical data is gathered by the questionnaire method from representative group of schools at the territory of RIE - Sliven. The data is processed into results and brief analysis is done. The analysis is addressed in a significant extent towards differentiation of tendencies and problems that might arise in the near future, as well as possibilities for their overcoming.

Biserka Vasileva, Director

✉ Regional Inspectorate of Education – Sliven
E-mail: rio_sliven@mon.bg